

In de reeks exotische planten die zich in een rap tempo langs de Hollandse waterkant verspreiden, is de belangrijkste boef en *passent* vaak genoemd, maar hij is nog niet apart behandeld. We hebben het dan over de grote waternavel (*Hydrocotyle ranunculoides*).

Aan de waterkant

Grote waternavel

De grote waternavel is een waterplant die oorspronkelijk uit Zuid-Amerika komt. Zij is eind vorige eeuw naar Europa gehaald en daar door tuincentra veel verkocht onder vijverbezitters. In 1994 werd zij voor het eerst verwilderd aangetroffen in de omgeving van Utrecht. Dat was meteen raak, want daar was een grote waterloop over een lengte van twee kilometer helemaal dichtgegroeid met deze plant. In 1998 was de Essche Stroom in Vught aan de beurt en dan meteen over een lengte van wel dertig kilometer. Inmiddels is deze plant door heel Nederland, eigenlijk heel West-Europa, verspreid en is zij niet meer weg te denken. Dat laatste zouden veel water- en natuurbeheerders overigens wel willen.

LOOK ALIKES

Grote waternavel lijkt in veel opzichten op zijn inheemse familielid: de gewone waternavel. Beide soorten hebben niervormige bladen, die kunnen drijven, soms onder water zitten, maar uiteindelijk via rechtop staande bladstengels zich boven het oppervlak verheffen. Omdat de stengel midden in het blad uitkomt, lijken ze wel wat op een paraplu.

De grote waternavel kiest voor zeer voedselrijk water. De plant heeft grote bladeren, van vier tot tien centimeter groot. Zij hebben vijf lobben, de randen zijn licht gekarteld en elk blad heeft aan een kant een diepe insnijding, tot aan de stengel.

De gewone waternavel heeft blaadjes van slechts enkele centimeters diameter, die niet zijn ingesneden. Deze plant groeit alleen langs voedselarme oevers van bijvoorbeeld vennen of in laagveen. Er is nog een andere plant die, als zij fors ontwikkeld is, soms met de grote waternavel wordt verward, namelijk de klimopwateranonkel. Deze plant heeft ranonkelachtige bloemen, de Latijnse soortnaam *ranunculoides* verwijst daarnaar. Dit is echter een erg zeldzame

plant, van kwel- en bronsituaties, dus die zullen we niet zo vaak tegen komen.

HALVE CIRKELS

Terug naar de grote waternavel, dat is echt een invasieve plant in onze regio. Als zij op de een of andere manier in onze voedselrijke wateren terecht komt, kan zij zich extreem snel vermeerderen. De grondsoort doet er niet toe, als het water maar veel stikstof en fosfaat bevat. Stedelijke wateren en ondiepe sloten, eventueel een beetje vervuild, zijn favoriet. Het begint meestal met een klein plukje langs de kant, dat uitdijt tot halve cirkels. Waterlopen groeien zo binnen een groeiseizoen van twee kanten dicht, tot er in het geheel geen water meer te zien is. Dan ligt er een enkele decimeters dikke deken van drijvende stengels en bladeren. Daarbinnen kunnen andere wateren oeverplanten zich niet meer handhaven. Onder water ontstaat lichtgebrek, de onderwatervegetatie verdwijnt en door zuurstofgebrek treedt sterfte op bij vis en andere waterdieren.

Zoals de meeste exoten vermeerdert grote waternavel zich niet via zaad, maar via stukjes plant die op de knopen weer uitlopen. Een stukje stengel van een paar centimeter drijft weg en vormt in een week tijd weer een nieuw plantje. De planten kruipen niet alleen vanaf de oever het diepere water in, maar ze kruipen ook de kant op. Ze kunnen ook ruim een meter het weiland ingroeien, als dat maar vochtig is.

Bloeiende doen ze met onopvallende groene bloemetjes, maar zaad is nog nooit gevonden. De kleur van de bladeren is opvallend frisgroen; deze kleur houden ze de winter door, zolang het niet vriest.

VERBODEN SOORT

Omdat de grote waternavel in onze sloten overlast geeft en eigenlijk niet goed te beheersen valt, grijpt de overheid in. Op

De grote waternavel heeft een duidelijke voorkeur voor voedselrijk water.

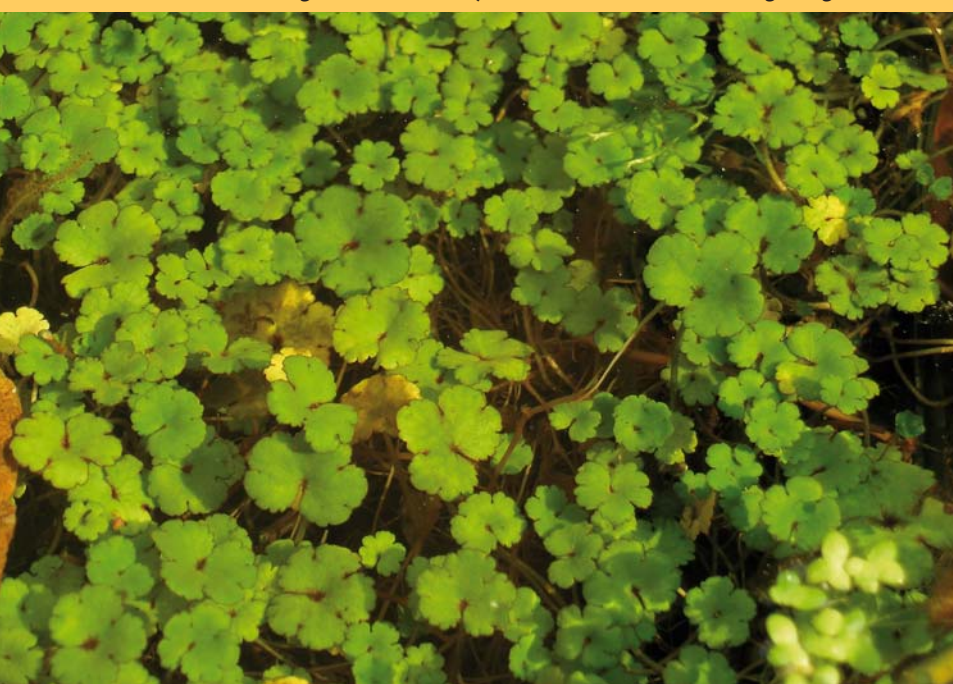
grond van de Flora en Faunawet is in 2001 voor Nederland een algemene maatregel van bestuur vastgesteld: een soort noodwetje. Daarin staat dat deze soort niet in de vrije natuur mag worden uitgeplant of gezaaid en dat er een invoer-, handel- en bezitsverbod van toepassing is. Overtreding van deze regel wordt beboet. Grote waternavel is de enige exotische waterplant waarvoor zo'n strenge regeling geldt.

WAT KUNNEN WE ER AAN DOEN?

Toen de invasie van de grote waternavel in Nederland bekend werd, schrokken de waterbeheerders daar zo van, dat ze met groot materieel probeerden de nieuwkomer zo snel mogelijk te verwijderen. Die gedachte was niet zo gek, omdat het vaak om honderden tonnen van deze waterplant ging. Maar met dat machinale onderhoud, met boten en kranen, versnipper je ook veel materiaal van de planten en er ontsnappen vele stukjes, die wegdrijven. Zo heeft de eerste grote bestrijding vermoedelijk bijgedragen aan de verdere verspreiding van de plant. Er zijn wel proeven gedaan met het verlagen van het waterpeil in de vorstperiode, zodat de wortels in de oever zouden stukvriezen. Zonder veel resultaat trouwens. In Engeland en Australië, waar ze al wat langer last van deze plant hebben, is er ook veel geëxperimenteerd. Zoals bijvoorbeeld door het chemisch wegsprengen, niet alleen in gewone sloten, maar zelfs in natuurgebieden. Dat is voor Nederland niet denkbaar, maar bij de buitenlandse testen vormde ook de resterende dode en rottende biomassa en de bijbehorende slechte waterkwaliteit reden genoeg om maar niet

De bladeren van de grote waternavel zijn aan één kant tot aan de stengel ingesned.

In tuincentra zijn nog exotische waternavels met miniatuurbladeren te koop. ALLE FOTO'S BIJ DIT ARTIKEL: MAARTEN ZONDERWIJK

categorie chemisch afval dreigde te vallen. In zo'n geval kun je het materiaal niet zomaar composteren en hergebruiken, maar krijg je bij het transport en opslaan ineens last van veel regels en verboden. Nog een bijzondere eigenschap: de wortels kunnen het vrijkomende broeikasgas methaan uit de modderbodem omzetten in stoffen die de plant zelf weer kan opnemen.

De bladeren van de gewone waternavel zijn niet ingesned.

Allemaal bijzondere eigenschappen die vragen om extra onderzoek. Maar ik sluit mij daarbij direct aan bij de groep critici, die er op wijst dat elke proefopstelling in het buitengebied het risico met zich meebrengt dat, bijvoorbeeld via watervogels, stukjes plant naar elders worden verplaatst. Met alle gevolgen van dien.

VOORLICHTING

In tuincentra zul je deze soort gelukkig niet meer te koop vinden. Wel de inheemse gewone waternavel, plus exotische waternavels met miniatuurbladen. De laatste soorten lijken niet zulke agressieve verspreiders, dus er is weinig gevaar als die 'per ongeluk' vanuit een vijver in een aangrenzende sloot terecht komen. De waterschappen vragen elke zomer bij het publiek aandacht voor exoten in de kranten en regiotelevisie. Er wordt dan een aantal risico-soorten getoond en gevraagd om deze, als de tuinvijvers daarmee vol dreigen te groeien, vooral nooit in de sloten en plassen uit te zetten.

Maarten Zonderwijk is waterschapsecoloog, free-lance natuurfotograaf en lid van de KNNV-afdeling Deventer.

meer te spuiten. Inmiddels zijn alle waterbeheerders in Nederland goed op de hoogte van de verspreidingseigenschappen van deze plant. Het onderhoud van waterlopen met deze soort gebeurt nu kleinschalig. Het motto is: de voedselrijke waterlopen regelmatig controleren in de nazomer en elk nieuw plukje voorzichtig met de hand verwijderen. Natuurlijk brengt dat forse kosten met zich mee. Ga er maar vanuit dat bijna alle zeventwintig waterschappen in Nederland tussen een halve ton en twee ton aan euro's per jaar kwijt zijn aan de bestijding van grote waternavel en andere exoten, zoals vederkruiden. Dat is al gauw een paar miljoen euro per jaar.

BIJZONDERE EIGENSCHAPPEN

Maar er zijn ook interessante lichtpuntjes te melden voor deze soort. Een plant die zo

extreem snel in voedselrijk water groeit, moet heel veel voeding tot zich nemen. Daar zijn ook proeven mee gedaan, onder andere in België. Water dat langzaam door een veld grote waternavel stroomt, verliest een fors deel aan fosfaten en stikstof. We kennen dat fenomeen al langer onder naam helofytenfilters. Het water wordt dus minder voedselrijk omdat de vegetatie die stoffen opneemt. Door nu regelmatig de vegetatie te verwijderen, onttrek je dus voedingsstoffen uit het water en dat is gunstig voor benedenstrooms gelegen sloten. Zo'n situatie is denkbaar onder gecontroleerde omstandigheden bij installaties waar rioolwater wordt gezuiverd. Het gezuiverde water kan dan nog wat nagezuiverd worden. Ook kan deze plant in waterlopen met veel zware metalen, deze stoffen opnemen. In Brabant bleek dat bijvoorbeeld een probleem omdat de verwijderde waternavel onder de